

Teze despre Don Quijote

1987-2025

1. Introducere

În mediul cultural european ori de câte ori este invocat și comentat Don Quijote, tema, eroul și problematica sa este pentru toți familiară.

Cine nu-l cunoaște pe acest uscățiv hidalgo, pasionatul cititor al cărților de aventurist, pe personal care a încercat să reînvie idea cavalerilor rătăcitori ! În jur de 50 de ani, schimbându-și numele și călărind pe Rosinante el pleacă din satul său castilian și « bate ținutul La Mancha, până când e investit cavaler la un han pe care-l ia drept castel. Întors acasă fără de glorie, eroul prinde în mrejele scânteii sale pe țăranul Sancho Panza, bonomul său vecin, care-i devine scutier. Porniți împreună în cea de a doua călătorie, închinându-și faptele neasemuitei Dulcineea del Toboso, Don Quijote înfăptuiește nemaiauzite isprăvi ; se luptă cu morile de vânt, iese victorios într-o « bătălie cu un vizcain, eliberează un grup de oameni condamnați la galere », se împodobește cu un lighenuș de bărbier ce devine coiful lui Mambrino. Ajuns în munți, el intervine în destinul multora, face penitența în numele Dulcineei, până ce, mai mulți oameni de bine – împreună cu bărbierul și preotul din sat – declanșează o serie de înscenări cu ajutorul cărora, trecând din nou la celebrul han, reușesc să-l aducă acasă sub iluzia unei vrăji. Dar, după un timp, în sat apare, venind de la Universitatea din Salamanza bacalaureatul Samson Carrasco. Acesta, voind să-l vindece definitiv de nebunia sa cavaleriească îi povestește eroului nostru despre cartea ce deja s-a tipărit cu privire la neasemuitele sale isprăvi, îndemnându-l indirect la o nouă plecare. În cursul celei de a treia călătorii, Don Quijote este victima vrăjirii Dulcineei de către Sancho Panza și vrăjmași, îl învinge pe cavalerul oglinzilor – alias bacalaureatul, provoacă la luptă leii regali – care, liniștiți, îi întorc spatele – este luat în brațe de către duce și ducesa, la curtea cărora se înscenează pentru el și Sancho Panza nenumărate situații fictive. Încearcă să facă dreptate unei tinere seduse, cunoaște un grup de tâlhari-haiduci care-l conduc până la Barcelona, unde, în sfârșit este învins de cavalerul – albei luni – tot alias bacalaureatul. În tristul său drum spre casă, viteazul hidalgo mai trece o dată pe la castelul ducelui, întâlnește un grup senioral pe cale de a întemeia « o nouă Arcadie », este călcat în picioare de bivoli și porci, imaginează visuri pastorale, și, în final, renunțând progresiv la a mai identifica hanurile cu castele, ajunge acasă unde moare în tihnă după ce-și redactează în pace testamentul și își reafirmă numele de « Quijana cel Bun ».

Toate acestea sunt cunoscute de către toți. Oricare dintre noi are în suflet și în minte elanul nețărmurit și nebunia prin care Don Quijote încearcă să impune – în contradicție cu cerințele bunului simț – idealuri de legendă în mijlocul unei lumi ce le ignoră și râde de ele. Deși pe seama sa se amuză cei din carte și cei care-l citesc, eroul nostru nu e pur și simplu comics au ridicol, ci are în el ceva sublim și tragic, ceva « donquijotesco ». Acest « donquijotism » pe care veacurile îl păstrează și-l afirmă fără de încetare, pe care-l constatăm continuu în jurul și în sufletul nostru, ne ridică de la început o chestiune majoră, și anume : Care este ? în ce constă « realitatea » lui Don Quijote ?

2. Despre realitatea lui Don Quijote

Don Quijote nu are îndoieli cu privire la realitatea existenței faimoșilor cavaleri rătăcitori despre care a citit prin cărți și nici în ceea ce privește propria sa existență, ca exemplară pentru alții, pentru umanitate. În primul capitol a celei de-a doua părți a romanului, are loc următorul dialog :

Preotul :...Spun că neliniștea mea stă în neputința de a da crezare în vreun chip faptului că toată această mulțime de cavaleri rătăcitori pe care domnia ta, seniore Don Quijote i-ai pomenit, ar trăi aievea și ar fi fost făpturi în carne și oase ; ba, dimpotrivă, îmi închipui că totul e ticluire, basm și minciună, vise povestite de oameni treji, sau, mai bine zis, pe jumătate adormiți.

- Asta-i o altă greșală, răspunse Don Quijote, în care au căzut cei ce nu cred că au trăit astfel de cavaleri pe lume, și eu de multe ori, cu feluriți oameni și cu felurite prilejuri am căutat să scot la lumina adevărului acest eres atât de răspândit ; uneori nu mi-a izbutit încercarea, alteori însă mi-a izbutit, când am sprijinit-o pe umerii adevărului ; care adevăr este atât de vădit, încât pot să spun că l-am văzut cu ochii mei pe Acadis de Gaula, care era un om înalt la trup, bălan la față, cu o barbă frumoasă, deși neagră, cu căutătura blajină, nici aspră, scurt la vorbă, greu de mâniat și iute la împăcare.

Și oare, prin similitudine care din noi ar putea spune că nu l-a văzut niciodată cu ochii săi pe însăși Don Quijote, uscățiv și avântat, călărind pe Rosinante, cu vorbirea sa aleasă, generos și idealist, neînduplecat, demn și în același timp blând, tăifăsuind cu Sancho Panza, pe plaiurile Castiliei eterne ?! Dar iată că, în cel de al doilea capitol a celei de a doua părți a romanului, sosește Sancho Panza vestindu-l pe stăpânul său că baccalaureatul Bartolomeo (Samson) Carrasco, recent sosit de la Universitatea din Salamanca l-a înștiințat :

« ...că a și început să umble prin cărți povestea luminăției tale, cu numele de Don Quijote de la Mancha » ; și spune că mă pomenește și pe mine în ea, cu numele meu cel adevărat de Sancho Panza.

Te încredințez Sancho spuse Don Quijote, că cel ce a ticluit povestea noastră trebuie să fie vreun vrăjitor dibaci, fiindcă unor oameni ca aceștia nu le rămâne nimic ascuns din ceea ce vor să scrie.

(Reflexia lui Don Quijote e generată de faptul că « încă nu li se uscase noroiul de pe tălpi » de când se întorseseră din cea de a doua călătorie ».

Imediat, în capitolul al treilea, sosește și bacalaureatul de Salamanca pe care Don Quijote îl întreabă numaidecât :

- « Așadar e adevărat că s-a scris povestea mea și c-a fost arap și înțelept cel ce a alcătuit-o?
- Este adevărat domnule, spuse Samson, încât pot să te încredințez că până în ziua de azi au fost tipărite mai bine de douăsprezece mii de cărți cu povestea asta ; dacă nu mă crezi, întreabă în Portugalia, la Barcelona și la Valencia, unde cartea s-a tipărit...
- Unul din lucrurile care pot da mulțumire unui om virtuos și strălucit, spuse la aceste cuvinte Don Quijote, este să se vadă, în viață fiind, cum trece cu bună faimă din grai în grai, într-o lucrare tipărită...Deci, Don Quijote în viață fiind, constată că devenit erou de poveste, orală și tipărită. Dar, să trecem mai departe. Samson Carrasco afirmă că, datorită cărții mult citite, eroul cu care stă de vorbă și povestea sa au devenit extrem de populară.

« ...copiii o au în vârful limbii, flăcăii o citesc, bărbații în putere o înțeleg, bătrânii o slăvesc și la urma urmei este atât de citit și cunoscută de tot soiul de oameni, încât numai cât zăresc vreo prăpădită de gloabă, că și spun : « Uite-o pe Rosinante !... »

În sfârșit, Don Quijote întreabă, în capitolul al patrulea :

- A făgăduit cumva povestitorul și o a doua parte ?
- Da, a făgăduit, răspunse Samson, dar spune că n-a găsit-o și nici nu știe cine poate să o aibă, așa că stăm la îndoială dacă o să iasă sau nu.

Deci, Don Quijote află, în satul său natal că este erou de poveste.

La curent cu istoria sa este și cavalerul Antonio Morena, care-l găzduiește la Barcelona, prietenii acestuia precum și alți locuitori ai orașului. Plimbându-se prin urbe, îmbrăcat într-o mantie de spartele căreia e atârnată o placardă pe care scrie : « Acesta este Don Quijote de la Mancha », mulți îl recunosc, iar un castilian îl oprește și îi spune :

« Bată-te cucii să te bată Don Quijote de la Mancha. Cum păcatele ? Pânăși aici ai ajuns fără să te fi curățat de pe lume ciomăgelile cele fără de număr pe care ți le-au simțit coastele ? Ești smintit de-a binelea și de-ai fi măcar de unul singur, cetluit între zidurile smintelii tale, hai, mai treacă meargă, dar ai darul de a-i sminti și a le lua mințile la toți câți au de-a face cu tine » !

Să nu uităm aceste vorbe ale castilianului.

Într-o zi , în vreme ce Don Quijote mergea pe o uliță, întâmplarea făcu de ridică ochii și văzu scris cu slove de o șchioapă deasupra unei porți : « Aici se tipăresc cărți », lucru de care se bucură tare. După ce a cercetat mai multe cărți și a discutat cu zețarul... »Trecu mai aparte și văzu, tot așa, cum se îndreptau greșelile în altă carte, întrebă ce carte e aceea și află că-i zicea : « A doua parte din iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha » alcătuită de un cutărică din Tordesillos.

- Am mai auzit eu de cartea asta, spuse Don Quijote. Și pe sfântul adevăr că-mi ziceam în mine cum că a fost și arsă și făcută praf, ca o prostie nesăbuită ce este.

Adevărul e că, plecând de la duce și ducesa, Don Quijote voia să ajungă la Saragosa. Dar la un han, aude din peretele despărțitor al camerei sale doi domni care citesc apocrifa parte a doua a istoriei sale, apărută între timp. Eroul se înfurie și perorează vehement, astfel încât vecinii îl aud.

-Dar cine-i acela care răspunde la vorba noastră ? se auzi din cealaltă odaie.

- Cine altul, răspunse Sancho, decât Don Quijote în carne și oase, care va pune fapte în fapte cele ce a spus ».

Don Quijote în carne și oase, strigase Sancho Panza. Dar, oare, realitatea eroului acestuia – a oricărui mare erou a omenirii – constă în primul rând în faptul de a viețui în carne și oase? Pentru lumea umană, pentru existența noastră omenească, faptul de a fi erou de poveste este o realitate cel puțin egală – dacă nu mai puternică – decât cea de a ființa biologic “în carne și oase”, ca un individ prin definiție muritor, ce va infera apoi în putrefacția și descompunerea, a cărei materie calcaroasă se va integra progresiv în anonimatul mineral.

Și atunci, puțin câte puțin, va să survină moartea ultimă. Nu a corpului aceluia, care s-a dezbrăcat cândva în fața unui Martin cutremurat în vechea veranda din Barracos, ci a celui spirit care mai dăinuia fragmentar în sufletul lui Martin sau în propria sa memorie a lui Bruno. Deci nu o imortalitate autentică si doar o moarte amânată și împărtășită de ființe care au reflectat sau au refractat spiritul Aleandrei. Și când va fi să moară și ei, și vor muri și confidenții lor, va

dispărea pentru totdeauna ultima amintire a minunățiilor și ticăloșiilor împreună, cu cele ale dragostei pure și sexului depravat ».

Dincolo de această primă modalitate a prezenței secunde a cuiva, scufundată în intimitatea sufletului celorlalți, apare ce a de a doua formulă și instanță prin care « cineva » e invocat verbal, e povestit, bârfit, comentat, caracterizat. Și, în continuare, la un nivel ulterior, el, acesta poate fi sustras circumstanțialității, odată cu coagularea sa în memoria colectivității, prin instanța și instrumentalitatea logosului. Oamenii ce se impun cu pregnanță agorei comunitare au parte nu doar de înmormântări fastuoase, ornate cu savante și strălucitoare discursuri comemorative, de monumente funerare impozante. Ei pot beneficia și de invocări periodice, de statui și biografii. Numele lor pot să se statornicească asupra străzilor, orașelor, chipul lor să fie mereu reluat în compoziții picturale, în busturi sau statui monumentale.

Pe de altă parte ne putem întreba dacă nu au existat oare, la vremea lor în « carne și oase » un Hamlet – prințul Danemarcei, Romeo și Julieta, Othello ? Indiferent însă de posibila sau improbabila lor existență pământească, cunoscută și resimțită la timpul respectiv de cei ce le-au fost apropiați, pentru noi, oamenii iubitori ai culturii europene, existența lor semnificativă, cu adevărat reală, ne apare a fi cea înscrisă în poveștile, în dramele celebre care-i conțin și îi poartă de-a lungul veacurilor.

Să ne imaginăm acum că Don Quijote cu toate trăsăturile sale corporale și caracteriale, împlinind toate peripețiile pe care le știm din carte, ar fi existat în « carne și oase », identificabil în registrele de stare civilă și în cimitirul unui sat din La Mancha și că istoria lui nu ar fi fost niciodată scrisă, de nimeni.

Dar, dacă despre el s-a scris o carte, pe care au citit-o unii și o știu mii, sute de mii, milioane de oameni, nu am putea afirma oare că el a existat realmente ? Și dacă a existat și există într-o carte, printr-o carte, el trebuie să fi existat cumva și înainte, dacă nu chiar în « carne și oase » cel puțin ca o potențialitate umană ! Indiferent însă de felul în care acceptăm să-i concepem originea, odată existența sa afirmată prin cartea ce-i poartă istoria și caracterul, eroul nostru ființează cu pregnanță în lumea noastră omenească. Oare nu i s-au ridicat statui lui Hercule Poirot ? Oare nu s-au conturat conace, sate și chiar orașe, nu s-a modelat un întreg ținut pentru ca oamenii să poată vedea « cu ochii lor » universul din « Pe aripile vântului ? »

3. Don Quijote și autorul

La începutul romanului, în capitolul VI al primei părți, imediat după prima plecare a eroului, preotul și bărbierul vreau să-l lecuiască pe Don Quijote

și, fiind convinși că nebunia i se trage de la lectura atâtor cărți, îi ard biblioteca. Făcându-i inventarul, între altele găsesc :

- Galateea lui Miguel de Cervantes, zise bărbierul;
- De atâta amar de ani mi-e bun prieten Cervantes ăsta, și știu că e mai deprins cu nenorocirile decât versat în versuri. Cartea lui arată un sâmbure de talent ; cată el schimbe câte ceva pe lume, dar nu ajunge la niciun capăt...spuse preotul...

Deci, Don Quijote citise Galateea lui Cervantes iar cunoscutul acestuia, preotul din sat, era bun prieten cu autorul. Cum atunci să nu-l fi cunoscut și Cervantes pe Don Quijote ? De ce mărturie mai avem oare nevoie ?

Mai toți comentatorii citează cuvintele cu care autorul își încheie romanul :

« Pentru mine doar s-a născut Don Quijote și eu pentru el. El s-a priceput să săvârșească istorii iar eu să i le scriu. Noi doi suntem făcuți unul pentru altul...!»

În viața de toate zilele, în frământările procesului de creație, personajul îl poate chinui pe autor, îl poate fascina și tortura, îi poate întreține singurătatea și îi poate ridica întrebări. Dar, deasupra acestui plan, întâlnirea dintre ei se realizează în zona de ficțiune, în lumea în care trăiesc și-și desfășoară existența « ființele intermediare », eroii de poveste. De aceea, nu avem de ce să ne mirăm atunci când, Bruno, unul personajele din « Eroii și morminte », reapare în « Abaddon exterminatorul », și-l vede, pentru prima dată, pe plăsmuitorul său, pe părintele său întru ficțiune, pe scriitorul Sabato. Citim :

« Nu-l văzuse niciodată dar nu avea nicio îndoială era el, l-ar fi recunoscut dintr-o mie, nu numai după fotografiile lui ci printru că inima i-a bătut violent când l-a văzut în colțul acela, ca și când între el și Sabato ar fi existat un semn tacit și secret, care ar fi putut duce la această recunoaștere în orice loc din lume între milioane de persoane. Rușinându-se pe neașteptate doar la gândul că ar fi putut fi recunoscut, Martin s-a ascuns după ziarul pe care abia îl cumpăraseră. Dar din clipă în clipă, ca unul care săvârșea o faptă urâtă, îl spiona...

Da, se gândea Martin : subtilitatea buzelor, micile zbârcituri în jurul ochilor, acele înfățișări neclare ale locuitorilor dinăuntru, acești necunoscuți care se apropie și privesc prin ferestrele ochilor, într-un fel ambiguu și aproape translucid : figuri ale fantasmelor interioare...

Într-un concentrat eseu cu titlul : « Magii parțiale în Don Quijote », celebrul Borges scria : « De ce oare ne tulbură faptul că Don Quijote este

cititorul lui Don Quijote, iar Hamlet spectator a lui Hamlet ? Cred că am descoperit pricina : dacă personajele unei ficțiuni pot fi lectori sau spectatori – ne sugerează astfel de inversiuni – noi, cititorii sau spectatorii ficțiunii, putem să fim, la rândul nostru fictivi... ».

4. Don Quijote și arhetipurile

Dacă orice om poate fi (și este) în specificul său uman, erou de poveste, în mod firesc și continuu, nu e mai puțin adevărat că în planul supraindividual al culturii, unele personaje se impun ca paradigmatic, ca dătătoare de model și măsură. Astfel de « personaje cheie » - cuprinse desigur în istoriile lor, adunând un întreg nod de peripeții, probleme și implicații – își desfășoară existența în mituri și povești, în legende și epopei, în istorii, nuvele și romane, în tragedii și poeme. În cadrul fiecărei culturi, un mănunchi de personaje și situații tip, creează o țesătură de fond, din care împărtășesc prin reflexie, împrumutându-și fizionomia, persoanele « în carne și oase », cele care se nasc în mijlocul – și respiră atmosfera – acestei culturi, înainte de a-și da duhul și de a se adânci în morminte.

În raport cu cele spuse mai sus, e necesară o minimă diferențiere și ordonare. Aceste - ... »isme » europene au apărut ca o expresie a unor comentarii culturale, a unor ideologii, chiar dacă ele difuzează și în profunzime, dincolo de formulările explicite. Astfel, de exemplu, figura lui Don Quijote, a doamnei Bovary sau a lui Oblomov, în mod cert au difuzat în anumite medii culturale europene destul de largi, la fel ca și cea a lui Werther, pentru scurt timp. Literatura romanesă a Europei a descoperit latențe de atitudine și de problematizare existențială, pe care le-a făcut pregnante în capodopere literare care, la rândul lor. Prin difuziune, au vehiculat, bazându-se pe anumiți eroi tipici, o problematică atitudinală fundamentală.

Donjuanismul deși servit de o serioasă tradiție legendară, nu a beneficiat în schimb de o capodoperă literară. Căci, teribila piesă a lui Moliere, deși cutremurătoare, nu s-a putut realiza cadrul pentru impunerea în mare a temei, piesa jucându-se rar, pentru elite spirituale. Mult mai popular, în marginea acestei teme apare Casanova, care e însă prea legat de veacul său, de imaginea aventurierului pe care-l cultivă și-l propune secolului luminilor, fără a putea însă ascende la universalitate.

La fel se întâmplă, dar într-o altă perspectivă, cu Faust. Și acest personaj este servit de o serioasă tradiție legendară, de sorginte alchimică. Așa se explică poate fi și faptul că nici excepționalele personaje ale lui Shakespeare nu au

devenit mai mult decât caractere-etichetă (precum, de exemplu, Iago) fără a impregna în profunzime modelele existențiale ale persoanelor din Europa. Așa cum a făcut-o Don Quijote, cu donquijotismul său, doamna Bovary cu bovarismul său, sau Oblomov cu oblomovismul său.

5. Don Quijote și provincia

Atât Don Quijote cât și doamna Bovary sau Oblomov își petrec viața în provincie. Desigur, Oblomov stă în Petersburg dar tot ca un provincial ; iar ceea ce este pentru el esențial, este totuși visul copilăriei sale, de la țară.

Dar să revenim la Don Quijote. Toate formidabilele sale isprăvi se petrec într-un spațiu fizic foarte restrâns Drumul din final, la Barcelona – pentru prima dată când el vede un oraș și marea – înseamnă sfârșitul epopeii sale. Ca semnificație avea însă, pe vremea sa, provincia ? Până sub Filip al II lea, Curtea Regelui Spaniei nu avea o reședință stabilă. Acest rege ursuz, catolic și bizar, o fixase în modestul orașel Madrid, concepând și prezidând construcția Escorialului, destinat de a fi criptă a neamului habsburgic, cu morții săi adunați de pretutindeni.

De fapt, ideea și tema « provinciei » reprezintă o schemă de gândire geo-politică ce derivă din istoria Imperiului Roman. Aceasta, în care Roman era totuși în mod efectiv capitală – de vreme ce întreg imperiul în extinderea sa progresivă, a putut fi interpretat ca o pulsație sau expansiune a acestei urbe.

În epoca ei de maximă glorie, Franța a reluat și a reimpus în spiritualitatea geo-politică a unui stat național, ideea de capitală ce se polarizează cu provincia.

Între Roma și Paris, Madridul Spaniei lui Cervantes nu era nicidecum o capitală care să poată pretinde a se polariza în raport cu un « rest provincial al țării ».

Doar provinciala doamnă Bovary poate duce la paroxism disperarea lipsei de sens și dimensiune existențială. Doar provincialul în suflet, Oblomov, în nefericirea și neîmplinirea sa, va impune valorile afecțiunii și ale visului, față de impetuoasa ascensiune a eficienței rațional-calculate a producției de bunuri.

6. Don Quijote și identitatea personajului

Atunci când hotărăște să se lanseze în aventuri, Don Quijote își schimbă numele, care inițial probabil Quijado sau Quesada sau Quejana (sau, cum își imaginează unii subtili psihanalisti poate un evreiesc Quixano, de unde s-ar putea deduce multiple complexe refutate și sublimite ale autorului și eroului).

De la inițiala istorie cu hangiuul care îl armează cavaler și până la povestea prea înaltei prințese Micromiconă din Etiopia (cu care se încheie prima parte) și apoi, de la deghizarea bacalaureatului Samson Carrasco în « cavalerul-oglinzilor » și până la întreaga suită de montaje de la Curtea ducelui și ducesei, toți autorii « intră în joc ».

E drept că această « intrare în joc » fiecare o face o altă argumentație. Pe de o parte sunt cei care parcă se joacă din distracție, ca să râdă, pe seama hidalgului cel smintit. Alții, în împrejurări determinate, fac jocul lui Don Quijote de frică, speriați de fermitatea cu care acest scrântit hidalgo trece la represalii.

Don Quijote nu se bazează pe nici unul din argumentele de mai sus. Dimpotrivă, le dezmente, sugerând tot timpul că stăpânul său are în el ceva măreț și adevărat, în care trebuie să crezi, astfel încât merită să mergi alături de el, chiar dacă îl combați și îl critici mereu.

Și nu doar cavalerii rătăcitori din cărți au pentru el o realitate pregnantă, ci și ceea ce se întâmplă la teatru, chiar la teatrul de păpuși, în care principalul acțiunii este expus de un comentator.

Fată de această fermitate donquijotească, în a lua și a considera idealul și ficțiunea drept real, fără prefăcătorie și joacă, toate celelalte personaje ale cărții apar ca lipsiți de dimensiuni sau ca săraci cu duhul. Dar, aparent surprinzător, odată cu sfârșitul cărții, și al vieții lui Don Quijote, acesta renunță la noua sa identitate pe care și-a asumat-o, renunță la convingerile și credințele care l-au condus la acțiunile ce l-au făcut demn de a fi povestit într-un roman. El renunță să mai vadă în hanuri, castele, încetează să mai vorbească despre uriași și vrăjitori, care preschimbă personajele ideale în figuri banale și familiare.

Cum am putea înțelege această ultimă aventură donquijotească?! Oricum e aici la mijloc ceva suspect și neinteligibil la prima vedere, la prima lectură !

Să parcurgem în consecință, câteva posibile interpretări ale acestui mister.

7. Don Quijote și perspectiva epistemică

În celebra sa carte « Les mots et les choses » apărută în 1966, Michel Foucault îl plasează pe Don Quijote în centrul unei « rupturi epistemologice » fundamentale, petrecută în istoria gândirii europene.

Până în acest moment donquijotesco, totul se bazează și se leagă – susține Foucault – în cadrul unor variate forme de similitudine și corespondențe între lucruri și cuvinte, între textul afirmat de om în mijlocul logosului și lumea pe care denumirile și afirmațiile realizate prin logos le invocă și le desemnează.

Dar iată că vine Don Quijote, om al lecturii, reprezentant al limbajului asertiv, al cuvintelor deja spuse și afirmate. Cum s-ar caracteriza eroul nostru după Foucault ?

Este oare, acest moment donquijotesco – fie el privit din perspectiva culturii literare, fie din cea a atitudinii științifice privitoare la problema adevărului – un moment esențial în istoria culturală a Europei ? Desigur, da. Dar, să nu uităm, că Europa culturală nu duce lipsă de momente deosebite, de momente de criză și de salt, de momente « esențiale », în ceea ce privește dezvoltarea și împlinirea ei. Astfel, s-a afirmat la un moment dat, în preajma lui Spengler, că Europa se naște de fapt în jurul anului 1000, odată cu orașele, cu comunele sale.

Și oare atunci nu am putea vorbi mai cu rost de « momente pulsatorii » ale acestei entități culturale care este Europa ? desigur, într-o viziune mai amplă și mai organică decât cea a civilizațiilor lui Toynbee. Anul 350, anul 800, anul 1000, anul 1250, anul 1480, anul 1600, etc., toate aceste momente nu ar fi decât pulsații ale unui univers cultural a cărui istorie începe cu despărțirea de fundamentele culturii greco-romane și se încheie cu universalismul planetar al secolului nostru.

8. Don Quijote și perspectiva morală

Don Quijote a fost considerat tot timpul, de la contemporanii său din carte și până în zilele noastre, drept nebun. E drept că nebunia lui le-a părut tuturor cam suspectă și ciudată ; și mai ales contemporanilor, celor care l-au întâlnit și discutat cu el, în roman, frapați fiind de înțelepciunea, logica și relevanța intelectuală cu care, din când în când, el își argumenta discursul.

Etica tradițională a Europei vremii lui Don Quijote putea inventa pe de o parte elaborarea greco-romană, cea a virtuților și a datoriei. Iar pe de altă parte, pe cea religioasă, iudaică-creștină, care pune accentul pe culpabilitatea funciară, posibil de a fi răscumpărată prin dragostea de Dumnezeu și de semenii. În raport cu această tradiție, un cod al etosului, al moralei practice se regăsește și în ideologia finalului primei treimi de existență a Europei, cea a așa zisului « Feudalism », care acum e coaptă și încheiată. Epoca aceasta a cărui centru se plasează în jurul anului 1000 – pregătită de veacuri și dăinuind până în Renaștere – a impus valorile onoarei, demnității și generozității.

Revenind la Don Quijote, cel ce în mod deliberat optează pentru o anumită atitudine prin care să impună contemporanilor și posterității o idee morală, am putea spune că el e un mediator. El mediază între implicitul

atitudinilor etice de onoare, respect și generozitate pe care epoca de mijloc a culturii Europei le-a cultivat și explicitul eluării și formulării ulterioare, peste veacuri a acestora, ca axiome sau ca maxime universale.

9. Don Quijote și romanul

Existența lui Don Quijote este una exemplară. Fie că a decis liber sau nu atitudinea și comportamentul său din perioada pe care romanul lui Cervantes ne-o prezintă, hidalgul nostru de provincie – care-și asumă pentru o scurtă perioadă de timp un rol existențial încărcat de sens pe care-l îndeplinește cu consecvență, pentru ca în final să se retragă cu discreție în moarte.

S-a spus în repetate rânduri că romanul European începe în mod semnificativ cu Don Quijote. Că este așa sau nu (din punct de vedere cronologic sau al semnificației) are o mai mică importanță decât faptul că într-adevăr « Istoria iscusitului Don Quijote reprezintă unul din romanele de căpătâi ale Europei. Acest gen literar, acest gen artistic, a avut desigur începuturile, istoria și avatarurile sale. Încercări literare de tip romanesc au avut, desigur, toate culturile civilizate, ajunse în pragul tehnologiei și culturii moderne. Dar pentru niciuna, nimic nu s-a manifestat cu valoarea și semnificația cu care romanul s-a impus în cultura Europei ; și prin intermediul acesteia, planetei.

Este și va fi întotdeauna dificil să se circumscrie, să se dea o definiție, romanului. Oricum el este altceva decât legenda și epopeea, decât drama și comedia, decât poemul și poezia. Și la fel, până la un punct cel puțin, el este altceva decât istoria și reportajul. Romanul nu este doar toposul din interiorul logosului în care se pot plasa figuri și teme ale imaginației creatoare ; și nici locul în care se înregistrează – mai fidel sau mai interpretat, cele realmente petrecute în lumea oamenilor. Dimpotrivă, el este instanța fierbinte care receptează, în care au șansa să se instaleze și să se desfășoare marile și semnificativele dezbateri ale agoriei socio-spirituale, în care se pot impune semnificative opțiuni morale.

Din vremea lui Don Quijote și până în zilele noastre, romanul, această formidabilă dezvăluire a potențialităților și formulelor logosului omenesc, nu a făcut decât să-și reafirme fără de încetare vocația de tribun al poporului.

De tribun și hermeneut al poporului, ce susține logosul interogativ și afirmativ al culturii noastre. Aceasta este poate, moștenirea esențială pe care ne-a lăsat-o Don Quijote, obligându-ne să ne adâncim în solitudinea trepidândă de patos agoric al lecturii romanelor.

Odihnească-se în pace, într-o neodihnă noastră.

Neodihna noastră atât vreme cât Cavalerul Tristei Figuri și în același timp, al Leilor, este și luptătorul pentru cauze pierdute. Ori « cauză pierdut » a ilustrului nostru cavaler este lumea valorilor, lume care nu trebuie să fie și nici nu este de fapt pierdută dacă ținem la bunul suprem numit Cultură.